

NEPRIKLAUSOMOS LIETUVOS ATVIRUKAI

Ričardas VAINORA

XIX amžiuje ir XX a. pradžioje Lietuvos teritorija buvo padalinta tarp Rusijos ir Vokietijos. Vėliau visą Lietuvą okupavo Vokietija. Atvirukai Lietuvos teritorijoje buvo leidžiami pagal tų šalių reikalavimus ir tradicijas. Lietuvos nepriklausomybė buvo paskelbta 1918 vasario 16. Palengva, pradžioje aktyviai kliudant vokiečių okupacinei valdžiai, pradėjo kurtis lietuviškos įstaigos, organizacijos, atsirado lietuviška nebekontroliuojama spauda. Buvo išleisti ir pirmieji atvirukai, jau nepriklausomoje Lietuvoje.

Kurie atvirukai buvo pirmieji? Tų metų archyvų praktiškai neišliko, tad pabandykime žinių apie išleistus atvirukus surasti negausioje to meto spaudoje.

Vilniuje leistas „Lietuvos aidas“ 1918 m. rugsėjo 14 d.Nr. 87 (135) 5 p. išspausdino pranešimą (visi tekstai cituojami netaisant rašybos):

Išspauzdinta

Tado Daugirdo pieštos spalvotos atvirutės:

1. „Vytis“ – Lietuvos ženklas,
2. „Meška“ – Žemaičių ženklas,
3. „Tauras“ – Kauno miesto ženk.,
4. „Lietuvos vėliava“ su parašu „**Tegyvuoja Lietuva**“
ir 5. „Lietuvos piliakalnis“.

*Kaina: vienos atvirutės 25 fen., imant daugiau per 100 atviručių tikrai 20 mrk.
Užsakymus ir pinigus prašoma siųsti šiuo adresu: Juozas Šeškevičius, Memelstr. 3,
Kaunas (Russ. Kowno) Litauen.*

Ant šių atvirukų nenurodytas nei dailininkas, nei leidėjas, nei išleidimo metai, tačiau kiekvieno atviruko piešinį T. Daugirdas pažymėjo savo ženklu „TD“. Visų atvirukų kita pusė vienoda.

Pranešimas buvo pakartotas „Lietuvos aide“ rugsėjo 19 ir 24 dienomis.

„Lietuvos aidas“ 1918 m. lapkričio 6 d. 06 Nr. 124 (172), 4 p. patalpino dar vieną, kur kas didesnę, pranešimą:

Lietuvos pilių ženklai

Išspausdinta naujos Tado Daugirdo pieštos 24 atvirutės – šių Lietuvos pilių ženklai:

1) Kauno, 2) Vilniaus, 3) Biržų, 4) Žižmarių, 5) Suvalkų, 6) Mariampolės, 7) Baisogalos, 8) Kedainių, 9) Žemaičių Kalvarijos, 10) Rietavo, 11) Jurbarko, 12) Šiaulių, 13) Plungės, 14) Lydos, 15) Viekšnių, 16) Vilkaviškio, 17) Raseinių, 18) Telšių, 19) Veliuonos, 20) Gardino, 21) Alytaus, 22) Ariogalos, 23) Šeduvos, 24) Ašmenos. Atvirutės išleistos atskirai ir surištos visos 24-rios į vieną vietą – ***albumą***.

Taip pat dar galima gauti spalvotos, T. Daugirdo pieštos, atvirutės:

1) Lietuvos „Vytis“, 2) Žemaičių „Meška“, 3) Kauno miesto ženklas „Tauras“, 4) „Lietuvos piliakalnis“ ir 5) Lietuvos trispalvė vėliava.

KAINA: Lietuvos pilių ženklai po 20 pf., spalvotos atvirutės po 25 pf.

Visas kompletas (29 atvirutės) kaštuoja su atsiuntimu 6 mrk.

Perkantiems didesnę egzempliorių skaičių nuleidžiama % %. Visos tos atvirutės sukrautos Juozo Šeškevičiaus krautuvėje: Kaunas, Nemuno g. (Memel str.) 3. Taigi tuo adresu prašoma siųsti ir užsakymai.

Pranešimas buvo pakartotas ir lapkričio 9 dienos numeryje.

Šį pranešimą taip pat išspausdino Vilniuje leistas „Tėvynės sargas“ 1918 m. lapkričio 15 d. Nr. 38, p.16, pakartojo jį lapkričio 30 d. ir gruodžio 11 d. numeriuose.

Taigi 1918 m. lapkričio pradžioje išleista dar viena T. Daugirdo pieštų atvirukų serija. Dabar jau 24 nespaltoti atvirukai. Atvirukų piešiniai ženklu „TD“ nepažymėti, tačiau kitoje jų pusėje užrašas „Išleido: T. Daugirdas. Druckerei Bez.-Verw. Kowno“. Visų atvirukų kita pusė vienoda.

Tai būtų lyg ir pirmos žinios apie Lietuvoje išleistus atvirukus. Tačiau štai Kaune leistoje „Vienybėje“ 1918 liepos 10 d. Nr. 25, p. 391 randame žinutę:

Prisiųsta „Vienybės“ redakcijon Herbai:

Lietuvos Valstijos baltas Vytis, raudonam dugne, Žemaitijos krašto juoda Meška raudoname dugne; Kauno miesto – baltasai Tauras su aukso ragais ir aukso kryžium ragų tarpe taipojau raudoname dugne. Herbus išleido mūsų žinomas dailininkas T. Daugirdas.

Aišku, kad čia rašoma apie tuos pačius piešinius, tiesa – tik apie tris. Gal tai pirmieji atvirukai iš aukščiau paminėtos serijos? Ir apskritai, ar tai atvirukai? Tęsiame paieškas ir randame: Kaune leista „Dabartis“ 1918 m. liepos 28 d. Nr. 96, 4 p. rašo:

Spalvotų Lietuvos ženklų p. T. Daugirdo darbo.

Kaina su įvyniojimo ir parsiuntimo išlaidomis

Lietuvos (52 x 69 cm) 6,50

Žemaitijos (52 x 69 cm) 5,50

Kauno miesto (42 x 47 cm) 5,50

*Galima užsisakyti Kauno laikraščio knygyne **Buchhandlung der Kownoer Zeitung** Kowno, Kaiser Wilhelmstrasse 58.*

Šis skelbimas „Dabartyje“ buvo pakartotas dar 4 kartus. Taigi, čia kalbama apie lakštus, o ne apie atvirukus. Pirma T. Daugirdo atvirukų paminėjimo data lieka 1918 m. rugsėjo 14 d.

Įdomu, kad į T. Daugirdo išleistus atvirukus atkreipė dėmesį ir Juozas Tumas-Vaižgantas (kuris tokia „smulkme“ lyg ir nesidomėjo) ir parašė apie juos straipsnį į „Lietuvos aidą“! Jis juos vadino „Arbais“, kaip kad taria lietuviai, nors pažymi kad tai „Herbai“. Apskritai, tai ir pirma Lietuvos atvirukų recenzija, tad šį straipsnį iš „Lietuvos aido“ 1918 m. lapkričio 05 d. Nr. 123 (171), 5 p. čia pateikiame visą:

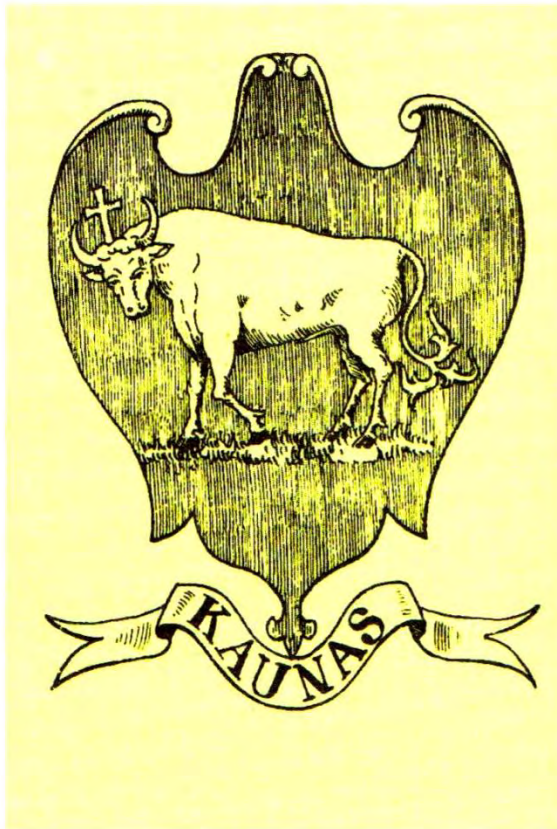
Lietuvos miestų ženklai-arbai.

Atskirų giminių arba šiandien paniekoje; kvaila didžiulis savo bočiais, kai pats nieko nebereiški. Visai kas kita – kraštų ir miestų arba (taip lietuviai taria herbus). Tai gabalai istorijos, kada miestai buvo išsiplėtoję, kiek jie valstybei reiškė, kada ir kas jiems savavaldybą pripažino. Daug šiandien visai sumenkėjusių miesčių seniau buvo apskričių miestai ar turėjo vadinamąsias Magdeburgo teises; tai ir savo arbus.

Pasiskaityti visa to dar buvo galima. Gi išvysti, kokių ženklų ir varsų buvo tie arba, reta kam atsieina. Taigi mūsų dailininkas p. Tadas Daugirdas laimingai ir tiksliai sumanė juos pagarsinti ir ėmė varsomis juos kopijuoti ant medinių skydų. Originalus supirkinėja Lietuvos Valstybės Taryba ir jais puošiasi savo Rūmus Vilniuje. Gi jų kopijas plunksna, štai, patsai dailininkas paleidžia visuomenei atvirutėmis.

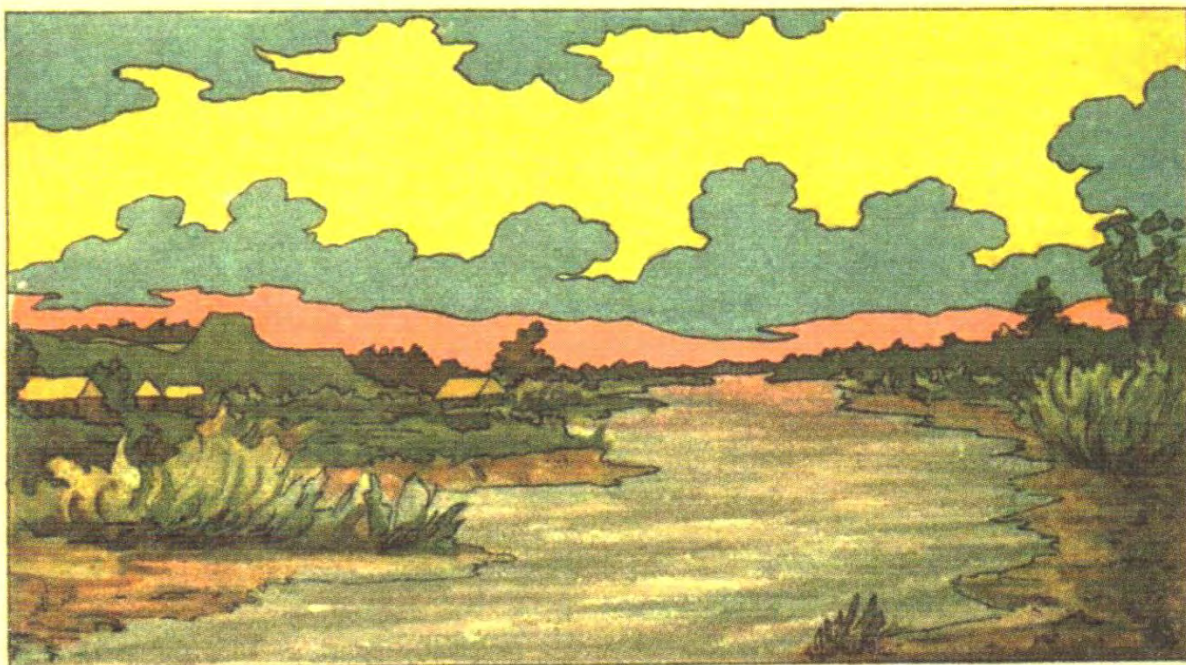
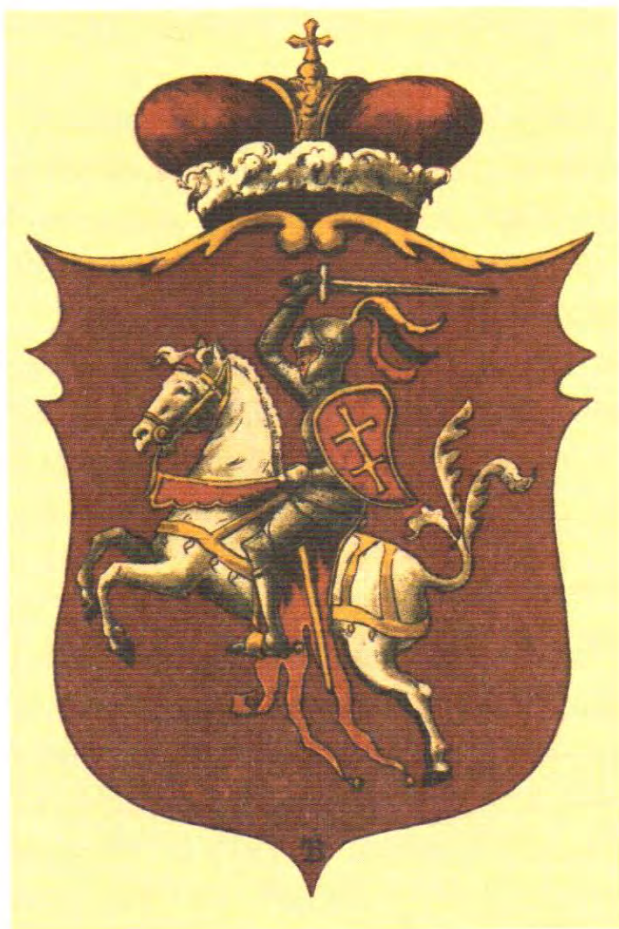
Gaila, kad netesėta jų atmušti taip pat, kaip pirma; Vytį, Mešką ir Taurą – spalvomis; taip, kaip originale. Vis dėlto ir kopijos plunksna labai įdomus ir gražus, nepaprastas svečių kambario papuošalas.

Pirmoji išleistoji serija turi 24 arbus: Gardino, Suvalkų, Vilkaviškio, Kalvarijos, Mariampolės, Vilniaus, Lydos, Ašmenos, Alytaus, Žižmarių, Kauno, Telšių, Raseinių,

Atvirutė.
Postkarte.

Vienspalviai atvirukai – iš Antano Burkaus kolekcijos.

Lietuvos pilekalis.

Spalvoti atvirukai – iš Antano Burkaus (Vytis) ir Tomo Babravičiaus (Meška, piliakalis) kolekcijų.

Šiaulių, Kėdainių, Ariogalos, Viešnių, Plungės, Šeduvos, Rietavo, Biržų, Jurbarko, Baisogalos ir Veliuonos.

Gaila kad penkių parašai netaisyklingi ar sudrikę: Šaduva, Telšiai, Airiogala, Zižmariai, Marijampolė. Nors tai nelabai žymu, vis dėlto platins klaidingą miestų žymėjimą. Taigi antroje laidoje jie būtinai reiks pataisyti, o antroje serijoje dar atsargiau atsieiti su tais užrašais. Brangintina kiekviena ženklo žymelė; tai turi būti brangintina ir kiekviena jo vardo raidelė.

Nekantriai lauksime ir antrosios serijos, kada dailininkas suseks visų, griėštai visų, mūsų miestų arbus ir juos nukopijuos visuomenės žiniai. Lai brangina savo buvusių laisvę. Taigi: Panevėžio, Ukmergės, Zarasų, Vidžių, Braslavo, Anykščių, Upytės, Kretingos, Sedos, Skuodo, Trakų, Švenčionių, Seinų, Naumiesčio ir kitų ir kitų.

J. Tumas

Katalogo „Kauno atvirukai 1918–1940“. – Vilnius, 2001 autoriai Algimantas Miškinis ir Kęstutis Morkūnas nepateikė T. Daugirdo išleistų atvirukų su Kauno herbu savo kataloge, nes nežinojo, kada jie išleisti. Laikė juos vokiečių valdymo laikotarpio leidiniais. Apie Oną Vitkauskytę, kuri kataloge pateikta kaip pati pirmoji atvirukų leidėja, jie rašo: „Nėra tikslų duomenų, kad būtent O. Vitkauskytė pirmoji po 1918 02 16 pradėjo leisti lietuviškus atvirukus“. Aldona Zimnachaitė savo knygoje „Sugrįžimai. Onos Vitkauskytės leidinių katalogas“. – Kaunas, 2001 rašo „Kol Ona Vitkauskytė gyveno Rusijoje, namų savininkas jos knygyno patalpas išnuomojo Juozui Šeškevičiui, todėl grįžusi 1919 m. ji įkūrė knygyną Naujoje Vilniaus g. 2 (dabar Vilniaus g. 41), o 1920 m. – Laisvės al. 9 (dabar Laisvės al. 21) ir ypač aktyviai ėmėsi atvirukų ir muzikos kūrinių leidybos“. Šią informaciją taip pat galime patikslinti: O. Vitkauskytė pirmą knygyną Kaune atidarė dar 1918 m. rugpjūčio mėnesį. „Dabartis“ 1918 08 11 Nr. 104, p.4 išspausdino jos skelbimą:

Ona Vitkauskytė sugrįžo iš Ukrainos ir radus užimtą seną krautuvės vietą, atidarė savo Knygyną Kaune, Eichhorno gatvėje 2 šale buvusio lietuvių banko.

Taigi, knygynas veikė, tačiau jokių žinių apie O. Vitkauskytės išleistus atvirukus 1918 metais nerandame. Aktyvią leidybinę veiklą ji atnaujino kiek vėliau.

Susipažinę su šia medžiaga galime daryti išvadas:

1. Nepriklausomoje Lietuvoje pirmus atvirukus išleido Tadas Daugirdas.
2. Spalvotų penkių atvirukų serijos pirma paminėjimo data žinoma 1918 m. rugsėjo 14 d., vienspalvių 24 atvirukų serijos anksčiausia paminėjimo data žinoma 1918 m. lapkričio 5 d.. Šias datas galbūt būtų galima patikslinti suradus paštu siųstą atviruką su ankstesne kalendorinio antspaudu data.
3. Šie atvirukai susilaukė visuomenės pripažinimo ir susidomėjimo.